

انگیزش اجتماع‌یار و عملکرد شغلی: نقش تعدیل کننده انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک‌شده و قابلیت اعتماد سرپرست

صالحه پیریایی*

چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش تعدیل کننده انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست در رابطه بین انگیزش اجتماع‌یار و عملکرد شغلی است. اعضای نمونه پژوهش حاضر شامل ۳۶۰ نفر (۲۶۰ مرد و ۱۰۰ زن) از کارکنان شرکت ملی مناطق نفت خیز جنوب منطقه اهواز بودند که با استفاده از روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. شرکت‌کنندگان در این پژوهش به پرسشنامه انگیزش اجتماع‌یار، مقیاس عملکرد تکلیفی مقیاس انگیزش درونی، مقیاس هویت تکلیف ادراک شده و مقیاس صداقت در پرسشنامه قابلیت اعتماد پاسخ دادند و جهت تحلیل داده‌ها از روش رگرسیون سلسه مراتبی استفاده گردید. نتایج حاصل از پژوهش حاضر نشان داد که انگیزش اجتماع‌یار رابطه مثبت و معنی‌داری با عملکرد شغلی دارد و انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست تعدیل کننده این رابطه هستند. نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن بود که انگیزش اجتماع‌یار عامل مهمی در ارتقای سطح عملکرد شغلی کارکنان است و هم‌چنین این رابطه زمانی قوی‌تر می‌شود که افراد از سطح بالاتر انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست برخوردار باشند. بنابراین با ارتقای سطح این متغیرها در کارکنان می‌توان به میزان بیشتری از آثار مثبت انگیزش اجتماع‌یار کارکنان در سازمان‌ها بپرهمند شد.

کلیدواژگان: انگیزش اجتماع‌یار، عملکرد شغلی، انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک‌شده،
قابلیت اعتماد سرپرست

* دانشجوی دکتری تخصصی روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا (نویسنده مسئول)
s.piryaei@alzahra.ac.ir

مقدمه

یکی از مهم‌ترین سوالاتی که در حیطه تحقیقات سازمانی توسط پژوهشگران مطرح می‌شود این است که چرا برخی از کارکنان فراتر و بیشتر از وظایف خود و به شکل بسیار مؤثری در سازمان ایفای نقش می‌کنند. پژوهش‌های متعددی نقش انگیزش اجتماعیار^۱ را به عنوان پاسخ مهم این سؤال مطرح کرده‌اند (گرنت،^۲ ۲۰۰۸a). انگیزش به معنی تمایل و یا دلیل انجام کارها است و واژه اجتماعیار به معنی منفعت رساندن و داشتن نیت کمک به دیگران است و انگیزش اجتماعیار به تمایل افراد به منفعت رساندن به دیگران اطلاق می‌شود (گرنت، ۲۰۰۷). به طورکلی، انگیزش اجتماعیار به عنوان یک تفاوت پایدار و برجسته در میان افراد، ریشه در صفت شخصیتی^۳ تواافق‌جویی^۴ و گرایش به همدردی و کمک به دیگران داشته و در مطالعات روان‌شناسختی اخیر نیز به عنوان یک حالت روان‌شناسختی^۵ که بر حمایت و ارتقاء رفاه سایر افراد تأکید دارد، معروفی شده است (گرنت، ۲۰۰۷). در این راستا انگیزش اجتماعیار، به عنوان تمایل به داشتن آثار مثبت بر افراد، گروه‌ها، سازمان‌ها و جامعه نقش قابل توجهی در رفتارهای حرفه‌ای کارکنان و پیامدهای مطلوب فردی و سازمانی دارد. پژوهش‌ها نشان داده‌اند که خشنودی افراد از پرداختن به فعالیت‌های شغلی که به واسطه انگیزش اجتماعیار برانگیخته شده‌اند حتی اگر منافع مادی زیادی نیز به دنبال نداشته باشد، بسیار بیشتر از سایر فعالیت‌ها خواهد بود. در مبانی نظری، پژوهش‌ها در زمینه انگیزش اجتماعیار به دنبال درک این نکته هستند که چگونه، چرا و در چه زمانی افکار، احساسات و فعالیت‌های کارکنان به واسطه توجه و نگرانی آن‌ها به منفعت رسانی به دیگران برانگیخته می‌شود و انگیزش زیربنایی چنین رفتارهای فردی و سازمانی که ورای منافع شخصی و در راستای دیگران صورت می‌گیرند، چیست (گرنت و برگ،^۶ ۲۰۱۰).

انگیزش اجتماعیار، از لحاظ نظری و تجربی پدیده‌ای معنادار است زیرا کارکنان را به

-
- 1- prosocial motivation
 - 2- Grant
 - 3- personality trait
 - 4- agreeableness
 - 5- Psychological state
 - 6- Berg

خلاقیت (دِ درو و ناوتا^۱، ۲۰۰۹)، کمک به دیگران (ریوکس و پنر^۲، ۲۰۰۱)، استمرار در کار هدفمند (گرنت، ۲۰۰۷) و پذیرش بازخورد منفی (کارسگارد، مکلینو و لستر^۳، ۱۹۹۷) ترغیب می‌کند. هم‌چنین انگیزش اجتماعیار از طریق ارتقاء سطح بهره‌وری همکاران و مدیران، افزایش هماهنگی بین‌گروهی، افزایش توانایی سازمان برای نگهداری و جذب کارکنان توانمند، افزایش ثبات عملکرد سازمانی و قادرسازی سازمان به سازگاری بهتر با تغییرات محیطی به اثربخشی بهتر سازمانی کمک می‌کند (موتل، هوگل و پاریوتی^۴، ۲۰۱۱). از سوی دیگر اهمیت نظری و کاربردی سازه انگیزش اجتماعیار در سازمانها از آن سو است که تأثیر چشم‌گیری بر عملکرد شغلی^۵ کارکنان دارد (گرنت، ۲۰۰۸). اهمیت این موضوع بدان جهت است که عملکرد شغلی به عنوان ارزش کلی مورد انتظار هر سازمان شاخصی برای تعیین سطح بازدهی و بهره‌وری آن به شمار می‌رود و شناسایی عوامل ارتقاء‌دهنده سطح عملکرد شغلی در سازمانها به درک بهتر این نکته که چه عاملی منجر به افزایش سطح انگیزش افراد در این حیطه می‌گردد، خواهد انجامید (موتوویدلو^۶، ۲۰۰۳). در این راستا یکی از نظریه‌های موجود در زمینه انگیزش شغلی که به تبیین مکانیسم اثرگذاری انگیزش اجتماعیار بر عملکرد شغلی می‌پردازد، نظریه خودتعیینی^۷ است که بر انواع گوناگون انگیزش در افراد به جای مقدار آن تمرکز دارد. بر اساس نظریه خودتعیینی (دسی و رایان^۸، ۱۹۸۵) انگیزش انسان مبتنی بر سه نیاز روان‌شناسختی بنیادی^۹ یعنی خوداختاری^{۱۰}، شایستگی^{۱۱} و وابستگی^{۱۲} است (ارشدی^{۱۳}، ۲۰۱۰).

خوداختاری به نیاز افراد به آزادی عمل برای پرداختن به فعالیت‌های مورد نظر و نیز به آرزوی متبخر شدن در فعالیت‌ها اشاره دارد. شایستگی به نیاز افراد به ماهر شدن و اثربخش

-
- 1- De Dreu & Nauta
 - 2- Rioux & Penner
 - 3- Korsgaard, Meglino, & Lester
 - 4- Muethel, Hoegel, & Parboteeah
 - 5- job performance
 - 6- Motowidlo
 - 7- Self-Determination Theory (SDT)
 - 8- Deci & Ryan
 - 9- basic psychological needs
 - 10- autonomy
 - 11- competency
 - 12- relatedness
 - 13- Arshadi

بودن در تعاملات با محیط اطلاق می‌شود و نیاز به وابستگی و احساس تعلق نیز به آرزوی افراد برای داشتن تعاملات بین فردی مطلوب و حس تعلق داشتن به یک زمینه اجتماعی خاص اشاره دارد (دسمی و رایان، ۲۰۰۸). به اعتقاد دسمی و رایان (۲۰۰۰)، افراد در هر موقعیت در سطوح مختلف طیف خودتنظیمی^۱ که شامل شش طبقه انگیزشی بین کمترین و بیشترین سطح خودمختاری است و پیوستاری از بی‌انگیزگی، تنظیم بیرونی، تنظیم درون‌فکنی شده، تنظیم خودپذیر، تنظیم تلفیقی و تنظیم درونی را تشکیل می‌دهند، قرار می‌گیرند.

بر اساس نظریه انگیزش خودتعیینی، انگیزش اجتماعی‌یار نیز می‌تواند در هر نقطه از این طیف تنظیمی قرار گیرد. بر این اساس افراد تلاش می‌کنند تا نقش‌های اجتماعی و تقاضاهایی که از آن‌ها انتظار می‌رود و به صورت درونی برانگیزانده نیستند را طی فرایند درونی‌سازی^۲ به ارزش‌های شخصی و خودتنظیمی تبدیل کنند. به عبارتی تمایل به منفعت رساندن به دیگران (در قالب انگیزش اجتماعی‌یار) می‌تواند به طور خودمختار و توأم با حس همانندسازی و همگرایی ارزش‌ها و یا تحت فشار و التزام برانگیخته شود (گاگن و دسمی، ۲۰۰۵). این مسئله در درک این نکته که انگیزش اجتماعی‌یار چه زمانی بیشترین تأثیر را بر عملکرد شغلی خواهد داشت، حائز اهمیت است. در این زمینه به‌طور ویژه نشان داده شده است که انگیزش اجتماعی‌یار، انگیزش درونی^۳ کارکنان را به سمت عملکرد بالاتر هدایت می‌کند (گرنت، ۲۰۰۸) و زمانی به افزایش سطح عملکرد شغلی کارکنان خواهد انجامید که با انگیزش درونی توأم باشد. بنابراین بر مبنای این فرض زیربنایی که انگیزش اجتماعی‌یار بر حسب سطوح انگیزش درونی دارای درجات متفاوتی از تنظیم خودمختاری است، در پژوهش حاضر نقش تبدیل‌کننده انگیزش درونی در رابطه بین انگیزش اجتماعی‌یار و عملکرد شغلی مورد بررسی قرار گرفته است. هم‌چنین پژوهشگر در راستای شناسایی عواملی که به ارتقاء سطح عملکرد شغلی خواهد انجامید به تأثیر مهمن چگونگی ادراک کارکنان از شغل خود پی برده‌اند (ترنر و لارنس، ۱۹۶۵). عملکرد شغلی در جریان ترویج ادراک هویت تکلیف^۴ قضاوت افراد در

1- self-regulation

2- internalization

3- Gagne & Deci

4- intrinsic motivation

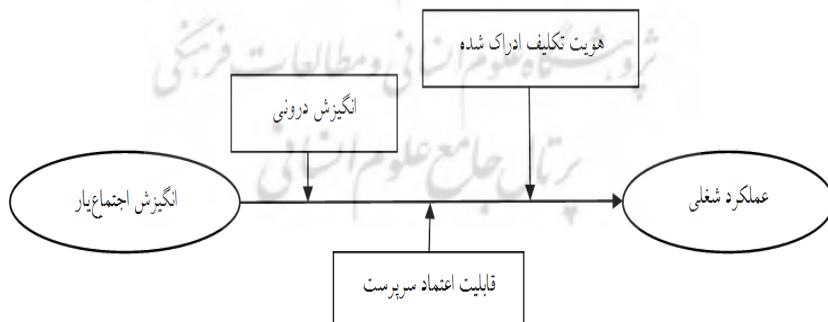
5- Turner & Lawrence

6- perceived task significance

خصوص شغل خود به گونه مثبتی افزایش می‌یابد (مورجیسون و همفری^۱، ۲۰۰۶). کارکنانی که شغل خود را دارای هویت ادراک می‌کنند، آن را مهم و معنی دار تجربه کرده و مایل پیدا می‌کنند تا سطح عملکرد خود را افزایش دهند (گرن特 و سومان^۲، ۲۰۰۹). به اعتقاد گرن特 (۲۰۰۷)، ادراک هویت تکلیف به کارکنان این آگاهی را می‌دهد که کاری که انجام می‌دهند آثار مثبت و ارزشمندی برای سایر افراد و جامعه به دنبال خواهد داشت. شکل‌گیری چنین ادراکی به برانگیختن انگیزش اجتماعیار، افزایش تلاش و اعمال رفتارهای یاری‌کننده خواهد انجامید. در نتیجه رابطه انگیزش اجتماعیار و عملکرد شغلی در شرایط ادراک هویت تکلیف بالا شدت بیشتری خواهد یافت. هم‌چنین پیشینه پژوهشی نشان می‌دهد که قابلیت اعتماد سرپرست^۳ به عنوان متغیر تعديل گر مهم دیگری در این رابطه به شمار می‌رود (گرن特 و برگ، ۲۰۱۰ و گرن特 و سومان^۴، ۲۰۰۹). مدیران و سرپرستان یک سازمان نقش بسیار مهمی در شکل‌گیری باورهای کارکنان درخصوص آثار فعالیتهای آن‌ها بر دیگران دارد. مدیران یک سازمان در جایگاهی قرار دارند که فرصت برقراری ارتباط، بیان چشم اندازها و شکل‌دهی هویت تکلیف در کارکنان را خواهند داشت و خواهند توانست این باور را که اثر مثبتی بر سایر افراد دارند به کارکنان القا کنند (هاکمن و اولدهام^۵، ۱۹۸۰). قابلیت اعتماد سرپرست، اطمینان کارکنان به سخنان، نیات و رفتارهای وی را افزایش داده و این باور را در آن‌ها شکل می‌دهد که مدیران به دنبال تحقق منافع آن‌ها هستند (مایر، دیویس و اسکورمن^۶، ۱۹۹۵). کارکنان، سرپرستانی را قابل اعتماد می‌دانند که آن‌ها را شایسته انتظارات مثبت در قالب سه کارکرد توانایی^۷، خیرخواهی^۸ و صداقت^۸ تصور کنند. از نظر کارکنان، سرپرستان قابل اعتماد دارای نیات مطلوب هستند (خیرخواهی)، متعهد بوده و براساس اصول ارزشمند و قابل قبول فعالیت می‌کنند (صداقت) و قادر به تحقق انتظارات آن‌ها می‌باشند (توانایی). گرن特 و سومان^۹ (۲۰۰۹) نشان دادند سرپرستان قابل اعتمادی که ارزش‌های آن‌ها مبتنی بر صداقت و

-
- 1- Morgeson & Humphrey
 - 2- Sumanth
 - 3- manager trustworthiness
 - 4- Hackman & Oldham
 - 5- Mayer, Davis, & Schoorman
 - 6- ability
 - 7- benevolence
 - 8- integrity

خیرخواهی است به احتمال بیشتری اطلاعاتی را در خصوص این‌که چگونه فعالیت‌های حرفه‌ای به دیگران نفع خواهد رساند در اختیار کارکنان قرار می‌دهند در نتیجه ادراک کارکنان از قابلیت اعتماد سرپرست، سطح عملکرد شغلی کارکنان دارای انگیزش اجتماعی‌یار را افزایش می‌دهد. از سوی دیگر، مطالعات نشان داده‌اند که بعد صداقت به‌طور ویژه بیانگر ارزش‌ها و انگیزه‌های سرپرستان است (گرنت، ۲۰۰۸a). هم‌چنین نظریه پردازان انگیزش چنین استدلال می‌کنند که تلاش‌های مدیران برای برانگیختن کارکنان مبتنی بر عواملی است که انجام خواهند داد تا عواملی که قادر به انجام آن هستند. در نتیجه واکنش کارکنان به سرپرستان بیشتر به ادراک آن‌ها از ارزش‌ها و انگیزه‌ها در مقایسه با ادراک از صلاحیت‌ها و توانایی‌ها بستگی دارد (گرنت و سومانت، ۲۰۰۹)، صداقت به معنی ادراک فرد اعتمادکننده از این است که فرد مورد اعتماد وی به مجموعه‌ای از اصولی که برای وی مهم است، وفادار و پایبند بوده و به قراردادهای اخلاقی متعهد خواهد ماند. بنابراین در پژوهش حاضر بُعد صداقت از میان ابعاد سه‌گانه قابلیت اعتماد مورد سنجش قرار خواهد گرفت زیرا یک ارزش دیگرمحور^۱ بوده و تأکید فراوانی بر عدالت اجتماعی دارد (مارکوس، لی و اشتون، ۲۰۰۷). بر این اساس، هدف پژوهش حاضر بررسی نقش تعديل‌کننده سه متغیر انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست در رابطه انگیزش اجتماعی‌یار با عملکرد شغلی می‌باشد. شکل ۱ انگاره کلی روابط مفروض در پژوهش حاضر را نشان می‌دهد.

شکل ۱. انگاره کلی روابط مفروض بین متغیرهای پژوهش حاضر

1- other-oriented value

2- Marcus, Lee, & Ashton

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه کارکنان شرکت ملی مناطق نفت خیز جنوب منطقه اهواز بودند. به دلیل وجود شرکت‌های تابعه مختلف با جمعیت‌های متفاوت با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای^۱، از میان کارکنانی که دارای مدرک تحصیلی دیپلم یا بالاتر بودند تعداد ۳۶۰ نفر (۲۶۰ مرد و ۱۰۰ زن) انتخاب شدند. از این تعداد ۳۴۰ پرسشنامه برگشت داده شدند. میانگین سنی شرکت‌کنندگان در پژوهش حاضر ۴۱ سال با انحراف (۸۵٪) میانگین سبقه خدمت آن‌ها ۱۸ با انحراف معیار ۱۰/۵ سال می‌باشد.

ابزار پژوهش

مقیاس انگیزش اجتماعیار. جهت سنجش انگیزش اجتماعیار در پژوهش حاضر از پرسشنامه انگیزش اجتماعیار گرفت (۲۰۰۸) استفاده شده است. این مقیاس دارای ۱۲ سؤال است که پاسخ‌های آن در یک طیف لیکرت ۷ درجه‌ای از ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۷ (کاملاً موافق) قرار می‌گیرند. گرفت و سومان (۲۰۰۹) ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۶ را برای این مقیاس و روایی آن را به روش تحلیل عاملی تأییدی در حد مطلوب گزارش کرده‌اند. در پژوهش حاضر نیز روایی این مقیاس به روش تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم‌افزار AMOS-18 بر روی ماده‌های این مقیاس ($GFI=0/02$, $CFI=0/82$, $RMSEA=0/02$) نشان دادند که تمامی ماده‌ها دارای بار عاملی معنی‌داری بودند که حاکی از روایی مطلوب این مقیاس در این پژوهش است. پایایی این مقیاس نیز به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۷ محاسبه شده است.

مقیاس انگیزش درونی. سنجش انگیزش درونی در پژوهش حاضر با استفاده از خرده مقیاس انگیزش درونی در پرسشنامه انگیزش شغلی بلیس^۲ (۱۹۹۴) صورت گرفت. این خرده مقیاس دارای ۶ ماده است و آزمودنی‌ها میزان موافقت خود را با هر یک از عبارات بر اساس

1- stratified random sampling

2- Blais Work Motivation Inventory (BWMI)

مقیاس لیکرت ۷ درجه‌ای از ۱ (هرگز) تا ۷ (دقیقاً) بیان می‌کنند. واکر^۱ (۲۰۰۲)، در پژوهش خود روایی این مقیاس را با روش تحلیل عاملی تأییدی در سطح بسیار خوبی محاسبه و همچنین پایایی این مقیاس را با استفاده از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۹ گزارش کرده است. در پژوهش حاضر نیز پایایی این مقیاس به روش آلفای کرونباخ ۰/۸۵ به دست آمد.

مقیاس هویت تکلیف ادراک شده. به منظور سنجش هویت تکلیف ادراک شده از مقیاس ۶ ماده‌ای هویت تکلیف ادراک شده برگرفته از سنجه هویت تکلیف ادراک شده مورجیسون و همفری (۲۰۰۶) استفاده گردید. گرنت و سومانت (۲۰۰۹) پایایی این مقیاس را به روش آلفای کرونباخ معادل ۰/۹۵ گزارش کرده‌اند. در پژوهش حاضر نیز پایایی این مقیاس به روش آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۹ محاسبه گردید.

مقیاس قابلیت اعتماد سرپرست. در پژوهش حاضر جهت سنجش قابلیت اعتماد سرپرست از پرسشنامه قابلیت اعتماد مایر و دیویس (۱۹۹۹) استفاده شد. این پرسشنامه داری ۱۷ ماده شامل سه خرد مقیاس توانایی (۶ ماده)، خیرخواهی (۵ ماده) و صداقت (۶ ماده) است و پاسخ‌های افراد روی مقیاس ۵ درجه‌ای از ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۵ (کاملاً موافقم) مشخص می‌شوند که در پژوهش حاضر تنها ۶ ماده بعد صداقت مورد استفاده قرار گرفت. این پرسشنامه اولین بار توسط ارشدی و پیریایی (۱۳۹۱) ترجمه و جهت اجرا تنظیم شده است. مایر و دیویس (۱۹۹۹) روایی این پرسشنامه را در سطح مطلوبی گزارش کرده‌اند. همچنین پایایی بعد صداقت این مقیاس معادل ۰/۹۰ به روش آلفای کرونباخ و روایی آن به روش تحلیل عاملی تأییدی با استفاده از نرم افزار AMOS-16 در سطح بسیار خوبی گزارش شده است (ارشدی و پیریایی، ۱۳۹۱).

مقیاس عملکرد شغلی. عملکرد شغلی در پژوهش حاضر با استفاده از مقیاس ۷ ماده‌ای عملکرد تکلیفی در پرسشنامه عملکرد شغلی ویلیامز و اندرسون^۲ (۱۹۹۱) سنجیده شد. پاسخ‌های این پرسشنامه بر روی مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای ۱ (کاملاً مخالفم) تا ۵ (کاملاً موافقم) مشخص می‌شوند. ویلیامز و اندرسون (۱۹۹۱) ضریب آلفای کرونباخ این پرسشنامه را

1- Walker

2- Williams & Anderson

۰/۸۰ گزارش کرده‌اند. ضریب آلفای کرونباخ این مقیاس در پژوهش حاضر ۰/۸۲ به دست آمد. همچنین در پژوهش حاضر ضریب همبستگی این پرسشنامه با یک سؤال محقق‌ساخته معادل ۰/۷۶ ($p < 0/001$) به دست آمد که حاکی از روابی مطلوب این مقیاس است. به منظور بررسی نقش تعديل‌گر انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست در رابطه بین انگیزش اجتماعیار و عملکرد شغلی از تحلیل رگرسیون سلسه مراتبی استفاده گردید. متغیرهای کنترل شامل سن و جنسیت در گام اول، انگیزش اجتماعیار در گام دوم، سه متغیر تعديل‌کننده انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست در گام سوم و تعامل انگیزش اجتماعیار با هریک از این سه متغیر در گام چهارم وارد شدند. همچنین جهت روشن شدن ماهیت اثرهای تعديل‌کننده، نمودار تعامل با استفاده از ضرایب رگرسیون استاندارد خطوط رگرسیون برای کارکنان بالا روی متغیرهای تعديل‌گر (۱) انحراف معیار بالای میانگین) و پایین (۱) انحراف معیار زیر میانگین) رسم شدند.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی شامل میانگین، انحراف معیار و ماتریس ضرایب همبستگی متغیرها در جدول ۱ و نتایج تحلیل رگرسیون سلسه مراتبی در جدول ۲ نشان داده شده‌اند.

جدول ۱. میانگین، انحراف معیار و ماتریس ضرایب همبستگی متغیرهای پژوهش حاضر

ضرایب همبستگی					متغیرها
۵	۴	۳	۲	۱	
			-	۲۱/۷۷	انگیزش اجتماعیار
		-	۰/۹۷	۱۲/۰۲	انگیزش درونی
	-	۰/۹۷	۰/۹۹	۱۱/۱۶	هویت تکلیف ادراک شده
-	۰/۹۳	۰/۹۳	۰/۹۴	۷/۵۵	قابلیت اعتماد سرپرست
-	۰/۸۷	۰/۹۲	۰/۹۴	۰/۹۲	عملکرد شغلی

کلیه ضرایب همبستگی در سطح $p < 0/0001$ معنی‌دار هستند.

جدول ۲. نتایج تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی برای پیش‌بینی عملکرد شغلی از طریق سن، جنسیت، انگیزش اجتماعیار، انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست

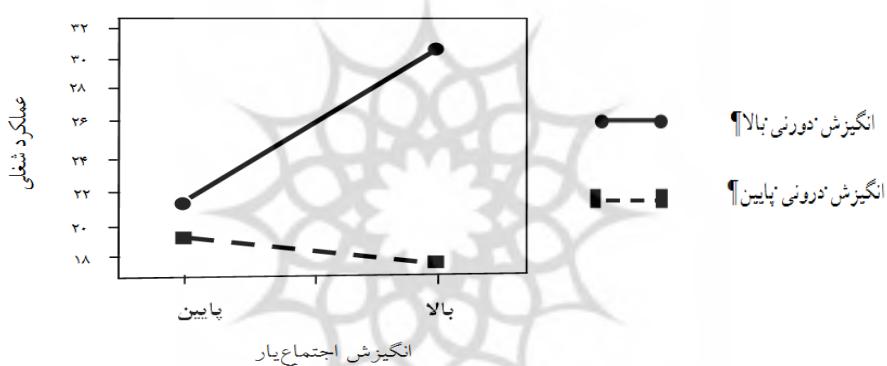
متغیر ملاک: عملکرد شغلی

متغیر پیش‌بین	اثرات			
	اثرات تعاملی ۴		اثرات اصلی ۳	
	اثرات تعاملی ۴	اثرات اصلی ۲	اثرات اصلی ۱	اثرات اصلی ۰
	β	β	β	β
سن	۰/۰۰۹	۰/۰۰۳	۰/۰۰۰۱	۰/۰۸۴
جنسیت	۰/۰۱۲	۰/۰۰۵	۰/۰۰۵	۰/۰۵۳
انگیزش اجتماعیار	۰/۸۱*	۰/۸۳*	۰/۹۲*	-
انگیزش درونی	۰/۷۶*	۰/۸۶*	-	-
هویت تکلیف ادراک شده	۰/۰۴	۰/۶۰*	-	-
قابلیت اعتماد سرپرست	۰/۸۹*	۰/۱۵**	-	-
انگیزش اجتماعیار × انگیزش درونی	۰/۹۳*	-	-	-
انگیزش اجتماعیار × هویت تکلیف ادراک شده	۰/۶۱*	-	-	-
انگیزش اجتماعیار × قابلیت اعتماد سرپرست	۰/۷۸*	-	-	-
	۰/۹۱۸*	۰/۸۹۸*	۰/۸۶۳*	۰/۰۱۲ R^2
	۰/۰۲*	۰/۰۳۵*	۰/۸۵۱*	- ΔR^2
	۳۹۱/۳۸۱*	۴۶۷/۱۹۳*	۶۷۳/۷۵۳*	۱/۹۱۷ F

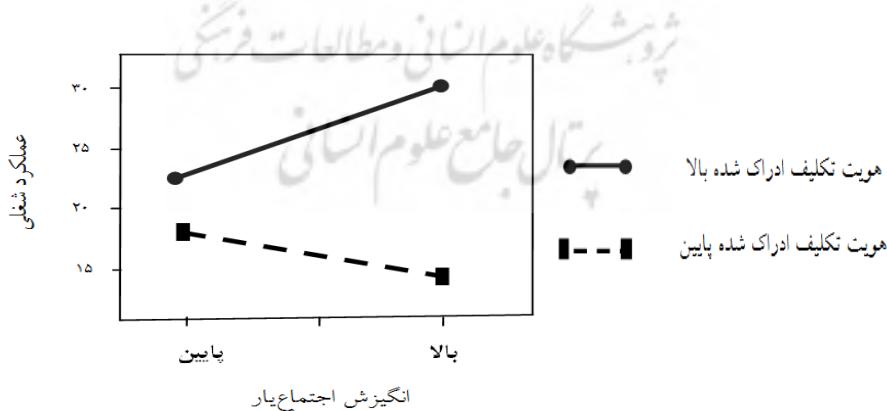
* $p < 0/0001$ ** $p < 0/05$

با مشاهده بلوک اول (اثرات اصلی ۱) در جدول ۲ می‌توان دریافت که سن و جنسیت هیچ‌گونه اثر معنی‌داری بر عملکرد شغلی نداشته و سهمی در تبیین واریانس آن ندارند. اما نتایج مندرج در بلوک دوم (اثرات اصلی ۲) حاکی از آن است که انگیزش اجتماعیار ۸۶ درصد واریانس عملکرد شغلی را تبیین می‌کند. در بلوک سوم (اثرات اصلی ۳) زمانی که سه متغیر تعديل گر انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست به معادله رگرسیون افزوده شدند، ۳/۵ درصد واریانس انحصاری افزوده معنی‌دار برای عملکرد شغلی پدید آوردند. در نهایت در بلوک چهارم (اثرات تعاملی ۴) تعامل‌های انگیزش اجتماعیار با سه متغیر تعديل کننده انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست به معادله رگرسیون اضافه گردید، این تعامل ۲ درصد واریانس انحصاری افزوده معنی‌دار برای

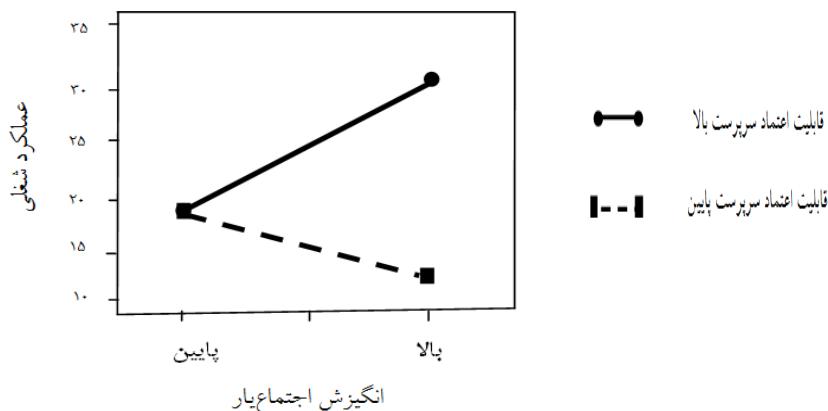
عملکرد شغلی به همراه داشت. تعامل معنی‌دار مذکور بدین معنی است که رابطه انگیزش اجتماعیار و عملکرد شغلی در سطوح بالا و پایین هر سه متغیر تعدیل‌گر متفاوت است. نتایج حاصل، روابط مفروض بین متغیرهای پژوهش حاضر را مورد تأیید قرار می‌دهد. به‌منظور روشن ساختن ماهیت اثرهای تعدیل‌گر، نمودارهای تعامل با استفاده از ضرایب رگرسیون استاندارد خطوط رگرسیون برای کارکنان بالا روى متغیر تعدیل‌گر (۱) انحراف معیار بالای میانگین) و پایین (۱) انحراف معیار زیر میانگین) رسم شده است. شکل‌های ۲، ۳ و ۴ نحوه تعامل انگیزش اجتماعیار با انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک‌شده و قابلیت اعتماد سرپرست را در ارتباط با عملکرد شغلی نشان می‌دهند.

شکل ۲. اثرات تعاملی انگیزش اجتماعیار و انگیزش درونی در پیش‌بینی عملکرد شغلی

شکل ۳. اثرات تعاملی انگیزش اجتماعیار و هویت تکلیف ادراک شده در پیش‌بینی عملکرد شغلی

شکل ۴. اثرات تعاملی انگیزش اجتماعیار و انگیزش درونی در پیش‌بینی عملکرد شغلی

همان‌گونه که شکل ۲ نشان می‌دهد انگیزش اجتماعیار در کارکنانی که از نظر انگیزش درونی در سطح بالاتری هستند، رابطه نیرومندتری با عملکرد شغلی دارد و به این ترتیب، نقش تعدیل‌گر انگیزش درونی در رابطه انگیزش اجتماعیار و عملکرد شغلی مورد حمایت قرار می‌گیرد و نشان می‌دهد که رابطه مثبت انگیزش اجتماعیار با عملکرد شغلی برای افراد دارای انگیزش درونی بالا نیرومندتر است. همچنین شکل ۳ نشان می‌دهد که انگیزش اجتماعیار در کارکنانی که در ویژگی هویت تکلیف ادراک شده در سطح بالایی هستند، رابطه نیرومندتری با عملکرد شغلی دارد. بنابراین نقش تعدیلی هویت تکلیف ادراک شده در رابطه انگیزش اجتماعیار و عملکرد شغلی مورد تأیید قرار می‌گیرد و نشان می‌دهد که رابطه مثبت انگیزش اجتماعیار با عملکرد شغلی برای افراد دارای هویت ادراک شده بالا نیرومندتر است. شکل ۴ حاکی از آن است که انگیزش اجتماعیار تعامل مثبت نیرومندتری با عملکرد شغلی دارد زمانی که کارکنان قابلیت اعتماد سرپرست بیشتری را ادراک کرده‌اند تا کارکنانی که قابلیت اعتماد کمتری نسبت به سرپرست خود گزارش نموده‌اند. در نتیجه نقش تعدیلی قابلیت اعتماد سرپرست در رابطه انگیزش اجتماعیار و عملکرد شغلی مورد تأیید واقع می‌شود و نشان می‌دهد که رابطه مثبت انگیزش اجتماعیار با عملکرد شغلی برای افراد دارای قابلیت اعتماد سرپرست ادراک شده بالا نیرومندتر است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش تعديلی انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست در رابطه انگیزش اجتماعیار با عملکرد شغلی بود. نتایج حاصل از نقش تتعديلکننده این سه متغیر در رابطه انگیزش اجتماعیار با عملکرد شغلی حمایت کرد و حاکی از آن بود که رابطه انگیزش اجتماعیار با عملکرد شغلی در سطح مختلف انگیزش درونی، هویت تکلیف ادراک شده و قابلیت اعتماد سرپرست متفاوت است و این نتیجه همسو با پژوهش‌های گرنت و برگ (۲۰۱۰)، گرنت و سومانت (۲۰۰۹)، گرنت (۲۰۰۸a) است.

در تبیین این یافته‌ها می‌توان چنین استدلال کرد که انگیزش اجتماعیار در درجات مختلف تنظیم خودمنختاری بسته به سطح انگیزش درونی افراد قرار دارد. به اعتقاد رایان و کانل^۱ (۱۹۸۹)، افراد دلایل مختلفی برای انجام کارها دارند که ممکن است به صورت درونی، درون فکنی شده و یا خود همانندساز باشد. زمانی که انگیزش درونی در سطح بالایی قرار داشته باشد، انگیزش اجتماعیار در قالب تنظیم خودهمانندساز عمل می‌کند یعنی کارکنان چنین احساس می‌کنند که انجام وظایف آن‌ها در راستای تحقق اهدافی است که خود تعیین کرده‌اند در نتیجه از انجام کار و ارزش پیامدها و منافعی که برای دیگران به دنبال دارد خشنود شده، احساس می‌کنند که با انتخاب آزادانه و بهصورت خودمنختار به دیگران کمک خواهند کرد. وجود چنین نگرشی در نهایت موجب می‌شود تا انگیزش اجتماعیار کارکنان تمایل آن‌ها را به صرف انرژی، زمان و هزینه در انجام کار، استمرار در انجام اثربخش وظایف و ارتقا سطح عملکرد شغلی افزایش دهد. از سوی دیگر، در چارچوب نظریه خود-تعیینی، تلاش‌های افراد برای منفعت رساندن به دیگران که بر مبنای انگیزش درونی صورت می‌گیرند، آن‌ها را قادر می‌سازد تا نیازهای روان‌شناختی بنیادین خودمنختاری، شایستگی و وابستگی را کامروسا سازند (شلدون، آرنت و هاوسر-مارکو^۲، ۲۰۰۳). کارکنان نیاز به خودمنختاری را در انتخاب آزادانه منفعت رساندن به دیگران، شایستگی را در انجام موقعيت‌آمیز وظایف و خدمت به سایر افراد و نیاز به وابستگی را با درک مرتبط بودن فعالیت‌های خود با پیامدهایی که در زندگی سایر

1- Connell

2- Sheldon, Arndt, & Houser-Marko

افراد حائز اهمیت است، کامروها می‌کنند (گرنت، ۲۰۰۷). در مقابل، در افرادی که دارای انگیزش درونی کمتری هستند، انگیزش اجتماعیار در سطح تنظیم درون‌فکنی شده عمل خواهد کرد به عبارتی کارکنان به خودی خود از انجام وظایف شغلی لذتی نمی‌برند بلکه خود را ملزم به انجام این کارها دانسته و برای سود رساندن به دیگران احساس فشار می‌کنند و انگیزش اجتماعیار را به صورت یک تنظیم بیرونی تجربه خواهند کرد. به طور ویژه کارکنان به چنین احساس اجبار و فشاری که توانایی آن‌ها را برای کامروایی نیازهای بنیادین روان‌شناختی تهدید می‌کند به دو شکل واکنش نشان می‌دهند. در حالت اول کارکنان به‌طور مستقیم میزان التزام و سطح تلاش‌های خود را کاهش می‌دهند. این اقدام آزادانه، افراد را قادر می‌سازد تا احساس خودمنختاری در عملکرد شغلی خود را بازیابند. در حالت دوم نیز کارکنان در برابر این احساس فشار تسليم شده و به انجام امری که برای آن‌ها لذت بخش نیست خواهند پرداخت که در چنین شرایطی با تهدید حس خودمنختاری، بیشتر دچار استرس و گرانباری نقش خواهند شد (بولینو و ترنلی^۱، ۲۰۰۵) و این هزینه‌های روان‌شناختی توانایی‌های کارکنان را برای ارتقاء سطح عملکرد شغلی کاهش خواهد داد. به عبارتی سطح انگیزش درونی افراد تعیین می‌کند که افراد دارای انگیزش اجتماعیار تمایل دارند که به دیگران منفعت برسانند و یا این‌که در انجام آن احساس اجبار می‌کنند (گرنت و سومانت، ۲۰۰۹). بنابراین انگیزش اجتماعیار در افرادی که دارای انگیزش درونی بالایی هستند، با فراهم کردن یک هدف مهم کمک کردن به دیگران تلاش را افزایش داده و تعامل مثبت بالاتری با عملکرد شغلی خواهد داشت (گاگن و دسی، ۲۰۰۵).

هم‌چنین نتایج حاصل از پژوهش حاضر حاکی از تأیید نقش تعدیل‌کنندگی هویت تکلیف ادراک‌شده در رابطه انگیزش اجتماعیار و عملکرد شغلی است. از آن جایی که افراد دارای انگیزش اجتماعیار تمایل به رساندن منفعت به دیگران دارند، افزایش سطح عملکرد شغلی به میزان زیادی به ادراک آن‌ها از هویت تکلیف (وظیفه‌ای) که انجام می‌دهند، بستگی دارد. ادراک هویت تکلیف کارکنان را قادر می‌سازد تا کار خود را به گونه معنی‌دار و ارزشمند ادراک کنند (گرنت، b ۲۰۰۸). هویت تکلیف ادراک شده ویژگی عینی کار است و بر اساس رویکرد

طراحی شغل هاکمن و اولدهام (۱۹۷۶)، ارتقای ادراک کارکنان از آن به افزایش سطح عملکرد شغلی خواهد انجامید. هم‌چنین بر اساس نظریه پردازش اطلاعات اجتماعی سالانسیک و ففر^۱ (۱۹۷۸) هویت تکلیف، قضاوت ذهنی است که دارای ساختار اجتماعی بوده و ریشه در تعاملات بین فردی دارد و در نهایت منجر به ارتقاء عملکرد شغلی با افزایش نشانه‌های اجتماعی برای اصلاح ادراک کارکنان از هویت شغل خود خواهد شد. به عبارتی کارکنان در جریان ادراک هویت تکلیف، شغل خود را معنی دار، هدفمند و ارزشمند ادراک کرده و همین امر آن‌ها را به اعمال تلاش بیشتر در انجام وظایف برمی‌انگیزد. از سوی دیگر، هویت تکلیف ادراک شده میزانی است که یک شغل فرصت‌هایی برای ارتقاء رفاه دیگران فراهم می‌کند (هاکمن و اولدهام، ۱۹۷۶).

ادراک هویت تکلیف علاوه بر ادراک هدفمند و ارزشمند بودن شغل کارکنان را قادر می‌سازد تا ارتباط روان‌شناختی بین فعالیت‌های خود و پیامدهای مطلوبی که کارشان برای دیگران به دنبال دارد، برقرار کنند. آگاهی از این‌که فرد می‌تواند برای دیگران مفید واقع شود قضاوت افراد از انتظار^۲ (تلاش‌ها به افزایش عملکرد خواهد انجامید) و عاملیت^۳ (عملکرد اثربخش به دیگران منفعت می‌رساند) را شکل می‌دهد. در نتیجه براساس نظریه انتظار ارزش، ادراک هویت تکلیف، کارکنان دارای انگیزش اجتماعیار را برمی‌انگیزد تا سطح عملکرد شغلی خود را گسترش دهند. هم‌چنین صداقت سرپرست نیز به عنوان یکی از ابعاد سه‌گانه قابلیت اعتماد سرپرست نقش تدبیلی معنی‌داری در رابطه انگیزش اجتماعیار و عملکرد شغلی دارد. ارتباط مدیران با کارکنان اغلب با ابهاماتی همراه است و کارکنان ممکن است چنین ارتباطاتی را به عنوان تلاش‌های هوشمندانه مدیریت برای موجه نشان دادن فعالیت‌های خود تصور کنند و حتی به صورت بدینانه‌ای به عنوان تلاش مدیریت برای برانگیختن آن‌ها به کار بیشتر تفسیر کنند (چا و ادمونسون^۴، ۲۰۰۶). به عبارتی شناخت، آگاهی و انتظارات افراد تحت تأثیر رفتارهای قابل قبول و بهنجاری است که از اطرافیان خویش می‌آموزند. بر اساس الگوی

1- Salancik & Pfeffer

2- expectancy

3- instrumentality

4- Cha & Edmondson

تلغیقی اعتماد مایر و همکاران (۱۹۹۵)، شکل‌گیری اعتماد در روابط بین فردی منوط به شایستگی و صداقت طرف مقابل (بهویژه سرپرست) می‌باشد. ادراک صداقت سرپرست به معنای ادراک کارکنان از این است که سرپرست به مجموعه اصولی که برای آن‌ها مهم و ارزشمند است و نیز قراردادهای اخلاقی وفادار و متعهد است. این اطلاعات ادراک کارکنان از هویت تکلیف خود را افزایش داده و باعث می‌شود افراد دارای انگیزش اجتماعی‌بار اهمیت ویژه‌ای برای انجام کارهای خود قایل می‌شوند و زمانی که سرپرست خود را قابل اعتماد ادراک کنند، سطح عملکرد خود را افزایش خواهند داد. در نتیجه انگیزه کارکنان دارای انگیزش اجتماعی‌بار با ادراک این که نیت مثبت آن‌ها برای منفعت رساندن به دیگران از سوی مدیریت سازمان درک شده است، برای افزایش سطح عملکرد شغلی بیشتر می‌شود. نتایج حاصل از پژوهش حاضر مضامین کاربردی بسیاری برای سازمان‌ها به دنبال دارد. به عنوان مثال مدیران سازمان‌ها می‌توانند با دو رویکرد گزینش^۱ و اجتماعی شدن^۲ شرایط سازمانی زمینه را برای بهره‌مندی از پیامدهای مثبت این روابط فراهم کنند. براساس رویکرد گزینش، مدیران می‌توانند با استفاده ابزارهای سنجش معتبر سطح انگیزش اجتماعی‌بار و انگیزش درونی داوطلبان تصدی مشاغل را مورد سنجش قرار دهند و از میان داوطلبان تصدی مشاغل، افرادی را که گرایش به هر دو نوع انگیزه دارند انتخاب نمایند. بر اساس رویکرد اجتماعی شدن، مدیران می‌توانند زمینه و محیط کاری کارکنان را به گونه‌ای طراحی کنند که برانگیزاننده انگیزش اجتماعی‌بار در کارکنان باشد. به عنوان مثال سازمان‌ها و مدیران می‌توانند با اعمال شیوه‌های مشارکتی در تصمیم‌گیری‌ها و برقراری تعامل‌های مطلوب با کارکنان به جهت گسترش قابلیت اعتماد سرپرست و هم‌چنین بکارگیری شیوه‌های مؤثر طراحی شغل همچون غنی‌سازی شغل که منجر به گسترش ادراک هویت تکلیف و در نتیجه افزایش اثربخشی انگیزش اجتماعی‌بار می‌گردد، در این زمینه بسیار مفید باشند. پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی به بررسی نقش تغییر کننده انگیزش اجتماعی‌بار در رابطه متغیرهایی همچون خود ارزشیابی‌های محوری، خلاقیت و ... با پیامدهای شغلی همچون تعهد سازمانی، رفتارهای اخلاقی و رفتارهای فراتر از

1- selection

2- socialization

نقش پرداخته شود تا نقش بر جسته انگیزش اجتماعیار در بهبود عملکرد فردی و سازمانی بیش از پیش تبیین شود.

منابع

فارسی

ارشدی، نسرین و پیریایی، صالحه (۱۳۹۱). اعتمادپذیری کارکن، قابلیت اعتماد سرپرست و اعتماد بین فردی به عنوان پیش‌آیندهای رفتارهای انحرافی محیط کار. *فصلنامه مشاوره شغلی و سازمانی*، ۱۳، ۱۰۰-۸۳.

لاتین

- Arshadi, N. (2010). Basic need satisfaction, work motivation, and job performance in an industrial company in Iran. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 1267-1272.
- Bolino, M. C. & Turnley, W. H. (2005). The personal costs of citizenship behavior: The relationship between individual initiative and role overload, job stress, and work-family conflict. *Journal of Applied Psychology*, 90, 740-748.
- Cha, S. E. & Edmondson, A. C. (2006). When values back fire: Leadership, attribution, and disenchantment in a values-driven organization. *Leadership Quarterly*, 17, 57-78.
- De Dreu, C. K. W., & Nauta, A. (2009). Self-interest and other orientation in organizational behavior: Implications for job performance, prosocial behavior, and personal initiative. *Journal of Applied Psychology*, 94, 913-926.
- Deci, E. L. & Ryan, R. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum Press.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227-268.
- Deci, E. L. & Ryan, R. M. (2008). Facilitating optimal motivation and

psychological well-being across life's domains. *Canadian Psychology*, 49, 14-23.

Gagne, M. & Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior*, 26, 331-362.

Grant, A. M. (2007). Relational job design and the motivation to make a prosocial difference. *Academy of Management Review*, 32, 393-417.

Grant, A. M. (2008a). The significance of task significance: Job performance effects, relational mechanisms, and boundary conditions. *Journal of Applied Psychology*, 93, 108-124.

Grant, A. M. (2008b). Does intrinsic motivation fuel the prosocial fire? Motivational synergy in predicting persistence, performance, and productivity. *Journal of Applied Psychology*, 93, 48-58.

Grant, A. M. (2008a). Designing jobs to do good: Dimensions and psychological consequences of prosocial job characteristics. *Journal of Positive Psychology*, 3, 19-39.

Grant, A. M. & Berg, J. M. (2010). Prosocial motivation at work: How making a difference makes a difference. Forthcoming in K. Cameron and G. Spreitzer (Eds.), *Handbook of Positive Organizational Scholarship*. Oxford University Press.

Grant, A. M. & Sumanth, J. J. (2009). Mission possible? The performance of prosocially motivated employees depends on manager trustworthiness. *Journal of Applied Psychology*, 94, 927-944.

Hackman, J. R. & Oldham, G. R. (1976). Motivation through the design of work: Test of a theory. *Organizational Behavior and Human Performance*, 16, 250-279.

Hackman, J. R. & Oldham, G. R. (1980). *Work redesign*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Korsgaard, M. A., Meglino, B. M., & Lester, S. W. (1997). Beyond helping: Do other-oriented values have broader implications in organizations? *Journal of Applied Psychology*, 82, 160-177.

Marcus, B., Lee, K., & Ashton, M. C. (2007). Personality dimensions explaining relationships between integrity tests and

- counterproductive behavior: Big five, or one in addition? *Personnel Psychology*, 60, 1-34.
- Mayer, R. C. & Davis, J. H. (1999). The effect of the performance appraisal system on trust for management: A field quasi-experiment. *Journal of Applied Psychology*, 84, 123-136.
- Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review*, 20, 709-734.
- Morgeson, F. P. & Humphrey, S. E. (2006). The work design questionnaire (WDQ): Developing and validating a comprehensive measure for assessing job design and the nature of work. *Journal of Applied Psychology*, 91, 1321-1339.
- Motowidlo, S. J. (2003). Job performance. In W. C. Borman, D. R. Ilgen, & R. J. Klimoski (Eds.). *Hand book of psychology: Industrial and Organizational psychology*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons. 12, 39-53.
- Muethel, M., Hoegl, M., & Parboteeah, K. P. (2011). National business ideology and employees' Prosocial values. *Journal of International Business Studies*, 42, 183-201.
- Rioux, S. M. & Penner, L. A. (2001). The causes of organizational citizenship behavior: A motivational analysis. *Journal of Applied Psychology*, 86, 1306-1314.
- Ryan, R. M. & Connell, J. P. (1989). Perceived locus of causality and internalization: Examining reasons for acting in two domains. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 749-761.
- Salancik, G. R. & Pfeffer, J. (1978). A social information processing approach to job attitudes and task design. *Administrative Science Quarterly*, 23, 224-253.
- Sheldon, K. M., Arndt, J., & Houser-Marko, L. (2003). In search of the organism valuing process: The human tendency to move towards beneficial goal choices. *Journal of Personality*, 71, 835-869.
- Turner, A. N. & Lawrence, P. R. (1965). *Industrial jobs and the worker*. Boston: Harvard University Press.

Walker, W. A. (2002). *A partial test of the vallerand hierarchical model of intrinsic and extrinsic motivation*. Doctoral Dissertation. University of Houston.

Williams, L. J. & Anderson, S. E. (1991). Job satisfaction and organizational commitment as predictors of organizational citizenship and in-role behaviors. *Journal of Management*, 17, 601-617.

